

De invloed van opvoeding op alcoholgebruik bij adolescenten met verschillende religieuze achtergrond

ABSTRACT

Doel: In dit onderzoek werd nagegaan of het beschermende effect van religie op alcoholgebruik bij adolescenten verklaard kon worden met verschillen in opvoeding tussen ouders met verschillende religieuze achtergronden. **Methoden:** In HBSC 2009 werd alcoholgebruik en opvoeding onderzocht bij een populatie van 11-16-jarige scholieren en hun ouders. Er werd onderscheid gemaakt in katholieke, protestante, islamitische of een niet-religieuze achtergrond, alsook in hoge of lage saillantie van religie. **Resultaten:** Er werd een verschil gevonden tussen adolescenten met een religieuze en/of niet-religieuze achtergrond: kinderen van laag-saillante katholieke ouders dronken meer alcohol dan kinderen van niet-religieuze ouders. Veel alcoholrestrictieve regels, monitoring en steun van ouders bleken gerelateerd aan weinig alcoholgebruik van de adolescent. Hierbij stelden laag-saillante katholieke ouders minder regels. **Conclusie:** De verklarende waarde van opvoeding voor het (preventieve) effect van religie op alcoholgebruik gold alleen voor kinderen van laag-saillante katholieke ouders, daar bij deze groep het verhoogde alcoholgebruik verklaard kon worden doordat de ouders weinig restrictieve regels stelden. Ogenschijnlijk is de alcoholtolerantie relatief hoog binnen deze cultuur, wat zich tevens uit in een minder strenge alcoholspecifieke opvoeding.

INLEIDING

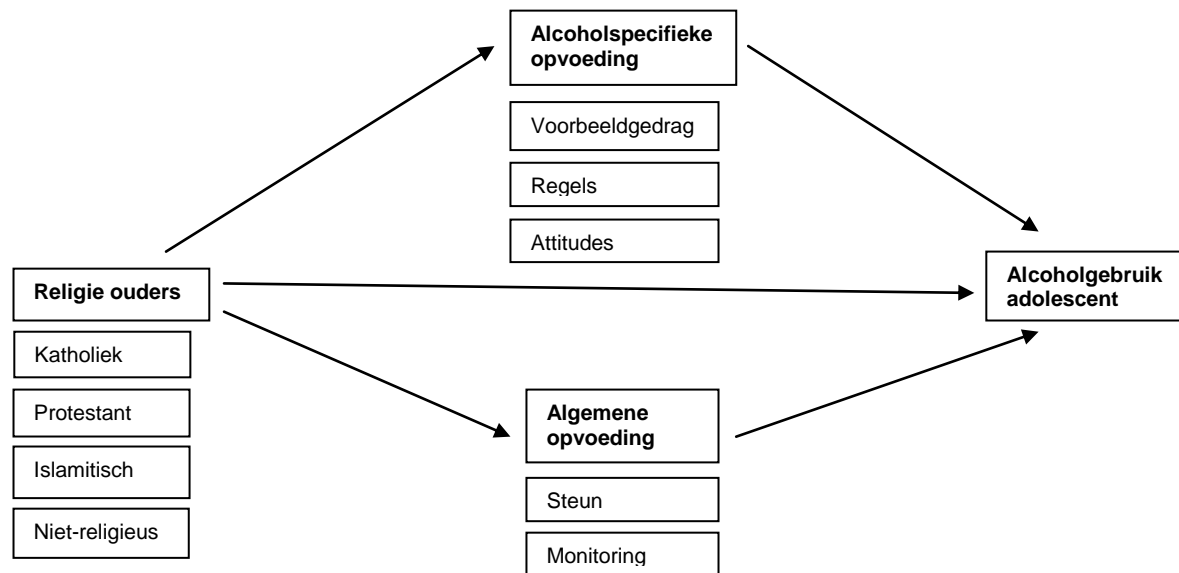
Het alcoholgebruik van Nederlandse adolescenten behoort tot de hoogste niveau's van Europese landen (Van Dorsselaer, Zeijl, Van den Eeckhout, Ter Bogt & Vollebergh, 2005). Kennis over factoren die bijdragen aan verminderd alcoholgebruik zijn belangrijk voor algemene gezondheid en welzijn van adolescenten in de Nederlandse maatschappij. In veel onderzoek komt naar voren dat religie een belangrijke beschermende factor is voor alcoholgebruik onder adolescenten (Rew & Wong, 2005; Cotton, Zebracki, Rosenthal, Tsevat & Drotar, 2006). Er is een grote variatie in theorieën die het doel hebben deze relatie te verklaren (Rew & Wong, 2005), maar binnen deze theorieën is er vaak geen rekening gehouden met kenmerkende factoren van adolescenten (Cotton et al., 2006). Doordat er in dit onderzoek specifiek naar adolescenten gekeken wordt, kunnen valide theoretische inzichten verkregen worden over de invloed van religie op alcoholgebruik bij deze leeftijdsgroep.

Bij adolescenten blijken zowel alcoholspecifieke- als algemene opvoeding van essentiële invloed te zijn op de mate van alcoholgebruik (Vakalahi, 2001; Velleman, Templeton & Copello, 2005; Van

Zundert, Van der Vorst, Vermulst & Engels, 2006; Petrie, Bunn & Byrne, 2007). Omdat er binnen religies specifieke waarden en normen gelden die van invloed zijn op de manier waarop ouders alcoholspecifieke- en algemene opvoeding vormgeven, kan de relatie tussen religie en alcoholgebruik mogelijk verklaard worden met opvoeding. Ondanks dat er in veel onderzoek is gebleken dat religiositeit in het algemeen van invloed is op opvoeding, is hierbij niet gekeken naar verschillen tussen specifieke soorten religies (zoals de Islam of Protestantisme) (Mahoney, Pergament, Tarakshwar & Swank, 2001). Kennis hierover kunnen ouderprogramma's ter preventie van alcoholgebruik effectief verhogen, omdat er dan rekening gehouden kan worden met religie-afhankelijke opvoedingsvoorkeuren (Petrie et al., 2007; Velleman et al., 2005).

In dit onderzoek wordt nagegaan of religie van de ouders gerelateerd is aan alcoholgebruik bij adolescenten en zo ja, of deze relatie verklaard kan worden met alcoholspecifieke- en algemene opvoeding. In het algemeen wordt verwacht dat adolescenten afkomstig uit religieuze gezinnen minder zullen drinken en dat dit verklaard kan worden doordat religieuze ouders meer restrictieve alcoholspecifieke- en een meer betrokken algemene opvoeding hanteren (zie Figuur 1).

Figuur 1. *Theoretisch model over religie en alcoholgebruik bij adolescenten, met mediërende factoren van alcoholspecifieke opvoeding (voorbeeldgedrag, regels en attitudes) en algemene opvoeding (monitoring en steun)*

Religie en alcoholgebruik

Er zijn vele verschillende religies, maar omdat in de Nederlandse maatschappij Katholicisme, Protestantisme en de Islam de meeste navolgers hebben, richt het huidige onderzoek zich op betrokkenen van deze religies (Centraal Bureau voor Statistiek, 2009). Bij ervaring van religie blijkt niet alleen de soort religie (denominatie) belangrijk te zijn, maar ook de mate waarin iemand de religie belangrijk vindt (saillantie) (Cotton et al., 2006). Een hoge saillantie geeft meer aanleiding tot het opvolgen van religieuze gedragsnormen dan een lage saillantie (Marsiglia, Kulis, Nieri & Parsai, 2005). In eerder onderzoek zijn effecten van denominatie en saillantie veelal onafhankelijk van elkaar onderzocht (Ghandour, Kalam & Malauf, 2008; Michalak, Trocki & Bond, 2006; Rew & Wong, 2005;

Cotton et al., 2006), maar vanwege het grote belang van saillantie wordt in dit onderzoek de gecombineerde invloed (van zowel denominatie als saillantie) geanalyseerd.

Alcoholrestrictieve religieuze gedragsnormen zouden een verklaring kunnen geven voor de beschermende werking van religie bij alcoholgebruik van adolescenten (Rew & Wong, 2005). Dit is consistent met onderzoek waaruit blijkt dat de mate van alcoholgebruik sterk gerelateerd is aan de mate waarin voorschrift van alcoholonthouding ervaren wordt (Michalak et al., 2006). Islamitische personen ervaren veel voorschrift van alcoholonthouding, terwijl Protestanten dit minder sterk beleven. Verder beschouwen Katholieken en niet-religieuzen een voorschrift van alcoholonthouding als het minst dwingend, waarbij Katholieken het ietwat sterker ervaren dan niet-religieuze personen (Michalak et al., 2006). Deze verschillen tussen denominaties worden weerspiegeld in de daadwerkelijke alcoholconsumptie: islamitische personen drinken het minste en niet-religieuze personen scoren het hoogst op alcoholgebruik (Ghandour et al., 2009; Cotton et al., 2006).

Op basis van deze bevindingen wordt in het algemeen verwacht dat religieuze adolescenten minder drinken dan niet-religieuze adolescenten. Specifiek wordt verwacht dat er bij adolescenten met een islamitische achtergrond in vergelijking met niet-religieuze adolescenten het minste sprake is van alcoholgebruik, omdat er bij hen een expliciet voorschrift van alcoholonthouding bestaat. Dit geldt met name voor Islamieten met een hoge saillantie en in mindere mate voor islamitische adolescenten met een lage saillantie, omdat hoge saillantie resulteert in meer opvolging van religieuze gedragsnormen (in dit geval met betrekking tot alcoholgebruik). In navolging hierop wordt verwacht dat (met name hoog-saillante) protestante adolescenten minder alcohol drinken dan niet-religieuze adolescenten, echter meer dan Islamieten. Tenslotte wordt er verwacht dat er bij adolescenten met een (met name hoog-saillante) katholieke achtergrond sprake is van een minder hoge alcoholconsumptie dan bij niet-religieuze adolescenten, echter lager dan islamitische en protestantse adolescenten.

Religie, alcoholspecifieke opvoeding en alcoholgebruik

Alcoholspecifieke opvoeding is de manier waarop ouders omgaan met alcoholgebruik van hun kind, waarbij de specifieke opvoedingsstrategieën voorbeeldgedrag, restrictieve regels en attitudes ten opzichte van alcoholgebruik van groot belang blijken (Van Zundert et al., 2006). Voorbeeldgedrag is de mate waarin ouders zelf alcohol consumeren en alcohol gebruiken in bijzijn van het kind (Van Zundert et al., 2006). Onder regels wordt verstaan: het al dan niet opstellen van regels die alcoholgebruik verbieden en bij attitudes gaat het om: de mate waarin ouders in het algemeen permissief tegenover alcoholgebruik staan (Van Zundert et al., 2006).

Alcoholspecifieke opvoeding blijkt van grote invloed te zijn op alcoholgebruik van de adolescent (Van Zundert et al., 2006). Zo blijken restrictieve regels een preventieve invloed te hebben op de alcoholconsumptie van adolescenten (Van Zundert et al., 2006). De effectiviteit van regels kan verklaard worden met de Sociale Controle theorie, die beschrijft dat regels motiverende factoren zijn om deviante gedragingen in te perken: het niet handhaven hiervan leidt tot minder acceptatie in de sociale omgeving - in dit geval de ouders (Vakalahi, 2001).

De Social Learning Theory beschrijft dat kinderen geneigd zijn het gedrag van hun ouders te

kopiëren (Bandura, 1986). Op basis hiervan is het aannemelijk dat weinig voorbeeldgedrag (ten opzichte van alcoholgebruik) en een negatieve attitude jegens alcoholgebruik bij ouders leidt tot weinig alcoholgebruik onder adolescenten. Dit komt tevens naar voren in onderzoek waaruit blijkt dat weinig voorbeeldgedrag en non-permissieve attitudes van ouders gerelateerd zijn aan minder alcoholgebruik bij adolescenten (Van Zundert et al., 2006; Van der Vorst et al., 2006).

Alhoewel er voor zover bekend nauwelijks onderzoek is verricht naar verschillen in alcoholspecifieke opvoeding bij ouders van verschillende religieuze betrokkenheid, is helder dat de sociaal-culturele achtergrond van invloed is op de manier waarop ouders alcoholspecifieke opvoeding vormgeven (Van Zundert et al., 2006). Dit kan verklaard worden met de theorie van Planned Behaviour, welke ervan uit gaat dat de manier waarop personen normen en attitudes hanteren, voorspellen hoe zij zich gedragen (Ajzen & Fishbein, 1980). Op basis hiervan kan verwacht worden dat ouderlijke attitudes en gedragingen met betrekking tot alcoholgebruik van invloed zijn op de manier waarop ouders alcoholspecifieke opvoeding ontwikkelen. Des te meer alcoholonthouding een rol speelt in een religie, des te meer alcoholspecifieke opvoeding er wordt verwacht van ouders binnen deze religie. Dit komt erop neer dat er van (met name hoog-saillante) islamitische ouders de strengste alcoholspecifieke opvoeding wordt verwacht. Respectievelijk volgen (met name hoog-saillante) Protestanten en Katholieken en van niet-religieuze ouders wordt de minst strenge alcoholspecifieke opvoeding verwacht. Verder wordt er verwacht dat een actieve alcoholspecifieke opvoeding (weinig voorbeeldgedrag, veel regels en non-permissieve attitudes) gerelateerd is aan lage scores op alcoholgebruik bij adolescenten. In het algemeen wordt er kortom verwacht dat de beschermende werking van alcoholrestrictieve opvoedstrategieën op alcoholgebruik afhankelijk is van de religieuze achtergrond (zie Figuur 1).

Religie, algemene opvoeding en alcoholgebruik

Algemene opvoeding kan gedefinieerd worden als de manier waarop ouders kinderen trachten op te voeden tot competente volwassenen (Gunnoe et al., 1999). In een recent review blijkt dat monitoring en steun de belangrijkste voorspellers zijn voor een positieve psychosociale ontwikkeling van kinderen (Newman, Harrison, Dashiff & Davies, 2008). Monitoring kan gedefinieerd worden als de mate waarin ouders de activiteiten van het kind superviseren en steun is de mate waarin ouders een ondersteunende en betrokken relatie met hun kind onderhouden (Parsai, Marsiglia & Kulis, 2008).

Alhoewel er voor zover bekend nauwelijks onderzoek is uitgevoerd naar de rol van verschillende Christelijke stromingen in het vormgeven van algemene opvoeding, komt in de Christelijke theologie zowel het belang van actief ouderschap als het belang van gehoorzaamheid van kinderen aan autoriteit naar voren (Mahoney et al., 2001). Deze visie blijkt in de opvoeding in praktijk te worden gebracht: Christelijke ouders hanteren veelal een autoritaire opvoedstijl die gekenmerkt kan worden met veel monitoring en kinderen van christelijke ouders blijken in meerdere mate gehoorzamende attitudes te hebben dan kinderen van niet-religieuze ouders (Gunnoe et al., 1999). Daarnaast blijken Christelijke ouders een steunende relatie met hun kinderen te onderhouden, wat past in het ideaal van actief ouderschap (Gunnoe et al., 1999; Wilcox, 1998).

Ook bij islamitische ouders is er voor zover bekend nauwelijks onderzoek gedaan naar de manier waarop zij hun kinderen opvoeden. Evenwel blijkt uit onderzoek bij Marokkaanse ouders (waarvan het merendeel betrokken is bij de Islam) dat in deze cultuur adolescenten relatief weinig monitoring en steun ervaren (Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2006). Van oorsprong wordt bij Marokkaanse gezinnen het bredere informele netwerk betrokken bij de opvoeding van kinderen (Pels & De Haan, 2003). Dit gemeenschappelijk idee van ouderschap leidt er mogelijk toe dat Marokkaanse ouders toestaan dat hun kinderen relatief veel tijd spenderen met leeftijdsgenoten, zonder te corrigeren, monitoren of steunen (Stevens et al., 2006). Deze bevinding is consistent met gedachtegoed van Marokkaanse ouders dat kinderen bij het bereiken van de puberteit volwassen moeten zijn (Stevens et al., 2006).

Er wordt verwacht dat verschillen tussen religies van invloed zijn op verschillen in algemene opvoeding (zie Figuur 1). Van (met name hoog-saillante) protestante ouders wordt verwacht dat zij in vergelijking met niet-religieuzen meer monitoring en steun toepassen, omdat monitoring en steun passen bij het christelijke ideaal van ouderschap. Van Katholieken worden lagere niveau's van monitoring en steun verwacht dan Protestanten: omdat bij Katholieken religieuze betrokkenheid veelal lager is, resulteert dit in het opvolgen van minder religieuze gedragsnormen, in dit geval met betrekking tot actief ouderschap (Marsiglia et al., 2005). Alhoewel er door gebrek aan eerder onderzoek niet een specifieke verwachting over opvoeding bij islamitische ouders kan worden uitgesproken, wordt op basis van beschreven bevindingen bij Marokkaanse ouders verwacht dat islamitische ouders hun kinderen minder monitoren en steunen dan niet-religieuze ouders. Er wordt verwacht dat veel monitoring en steun gerelateerd is aan lage niveaus van alcoholgebruik bij de adolescent. Samenvattend; er wordt verwacht dat de preventieve invloed van monitoring en steun op alcoholgebruik beïnvloed wordt door de religieuze context van de ouders (zie Figuur 1).

Omdat er verschillen blijken te zijn tussen jongens en meisjes in hoeverre zij gevoelig zijn voor monitoring en steun van ouders (Colarossi & Eccles, 2000), wordt er in huidig onderzoek tevens naar verschillen bij sekse gekeken.

METHODEN

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de data van het onderzoek: Gezondheidsgedrag van Scholieren (Health Behaviour in Schoolaged Children, HBSC), een cross-sectionele studie die wordt uitgevoerd in meer dan veerig landen onder auspiciën van de WHO.

Steekproef

In het HBSC werd gebruik gemaakt van een aselechte, gestratificeerde clustersteekproef van scholen in het voorgezet onderwijs. Alle reguliere scholen met de volgende schoolniveaus kwamen in aanmerking: VMBO, HAVO en VWO. De helft van de scholen was bereid tot deelname (48%). Als voornaamste reden om niet deel te nemen noemden scholen dat ze al meededen aan ander onderzoek (36%) of al vaak daarvoor benaderd waren (41%).

Uit elk leerjaar is per deelnemende school aselekt een klas van de eerste vier klassen als cluster

getrokken. Na verwijdering van onvolledige vragenlijsten en van vragenlijsten die ingevuld waren door leerlingen ouder dan 16 jaar (vanwege doublures vormden zij een niet representatieve groep) werden 5642 scholieren geïncludeerd. Deze vormden een representatieve steekproef van 11-16-jarigen.

Ook ouders werden geïncludeerd en werden gekoppeld aan hun kind. Op basis hiervan ontstonden in totaal 2963 ouder-kindkoppels, dit was in totaal 53% van de oorspronkelijke steekproef. Binnen deze data was er een gelijke verdeling van sekse (52% meisjes) (zie Tabel 2). De gemiddelde leeftijd was 13.6 jaar (zie Tabel 2) en was gelijk voor jongens en meisjes.

Procedure

Voorafgaand aan het onderzoek kregen leerlingen een brief mee voor hun ouders met informatie over het onderzoek. De leerlingen vulden de vragenlijst klassikaal in onder begeleiding van een getrainde onderzoeksassistente. Hierna kregen zij een aparte ouder-vragenlijst mee, welke de ouders op vrijwillige basis na invullen kosteloos konden terugsturen.

Meetinstrumenten

Van de HBSC-vragenlijst werden uitsluitend religie, alcoholspecifieke- en algemene opvoeding en alcoholgebruik geanalyseerd.

Religie van de ouders werd gemeten met behulp van denominatie en saillantie. Denominatie werd gemeten met de vraag: "Met welke kerk of levensbeschouwelijke groepering voelt u zich verbonden?", met antwoordmogelijkheden Rooms-Katholiek, Protestant, Islamitisch, Anders nl. en niet religieus. Saillantie werd gemeten met het item: "Hoe belangrijk is geloof voor u?", met vijftal antwoordmogelijkheden, uiteenlopend van "Helemaal niet belangrijk" tot "Heel belangrijk" en ook "Ik ben niet gelovig". Ouders werden per denominatie verdeeld in twee categorieën: hoog-saillant (de antwoordmogelijkheid "Heel belangrijk") en laag-saillant (de antwoordmogelijkheden "Een beetje belangrijk", "Niet zo belangrijk" en "Niet belangrijk") (zie Tabel 1).

Tabel 1. *Aantal en percentage respondenten (ouders) inzake de verschillende religie-categorieën.*

	Hoog-saillant	Laag-saillant	Totaal
	N (%)	N (%)	N (%)
Katholiek	88 (9.5)	852 (90.5)	941 (34.3)
Protestant	360 (54)	307 (46)	667 (24.3)
Islam	38 (77.6)	11 (22.4)	49 (1.8)
Niet-religieus	-	-	1089 (39.7)
Totaal	-	-	2746 (100)

Op basis van Tabel 1 werden zes dummy-variabelen aangemaakt: hoog- en laag-saillante Katholieken, hoog- en laag-saillante Protestanten, en hoog- en laag-saillante Islamieten. Niet-religieuzen behoorden tot de referentie-categorie. Ouders die 'Anders nl.' hadden ingevuld werden verwijderd uit de dataset.

Alcohol specifieke opvoeding werd gemeten met *voorbeeldgedrag*, *regels* en *attitudes*. Deze werden uitsluitend onderzocht in de ouder-vragenlijst.

Voorbeeldgedrag werd gemeten met de variabelen *alcoholgebruik in bijzijn kind* en *Quantity-Frequency ouders*. De variabele alcoholgebruik in bijzijn kind werd gemeten met het item: "Drinken u en uw partner wel eens alcohol in het bijzijn van uw kind?", met vijftal antwoordmogelijkheden uiteenlopend van "Nee, nooit" tot "Ja, vaak". Van de antwoorden van de ouder die de vragenlijst invulde en de partner werd het gemiddelde berekend en in de gevallen dat alcoholgebruik van de partner niet was opgegeven, werd uitsluitend het alcoholgebruik van één ouder gehanteerd.

Quantity-Frequency ouders werd onderzocht door de frequentie (Frequency-schaal) met de hoeveelheid (Quantity-schaal) alcoholgebruik in het weekend én door de week te vermenigvuldigen, bij zowel de ouder die de vragenlijst had ingevuld als bij de partner. Ook hier werd het gemiddelde alcoholgebruik van ouder en partner berekend (zie Tabel 2), tenzij alcoholgebruik van een partner niet was ingevuld.

Regels werden gemeten met zeven stellingen (vb. "Mijn kind mag door de week drinken"), met vijftal antwoordmogelijkheden (van "Zeker niet" tot "Zeker wel"). Deze schaal werd omgepoold, waarna het gemiddelde werd berekend (zie Tabel 2). Deze schaal had een goede interne consistentie (Cronbach's alpha van .85). Missing werden geïmputeerd met het gemiddelde bij minimaal vijf items.

Attitudes werden onderzocht met: "Hoe schadelijk (lichamelijk of anders) denkt u dat het voor een jongere is om de volgende dingen te doen?", met drie stellingen (voorbeeldstelling: "Ieder weekend vijf of meer drankjes met alcohol drinken") met viertal antwoordmogelijkheden, van "Niet schadelijk" tot "Zeer schadelijk". Van deze schaal (met een acceptabele Cronbach's alpha van .68) werd een gemiddelde berekend, die bij minimaal twee beantwoorde items werd geïmputeerd (zie Tabel 2).

Algemene opvoeding werd gemeten met *monitoring* en *steun*. Deze concepten werden zowel in de kind- als in de oudervragenlijst afgenomen. Omdat in een ouder-kindrelatie de aard en effecten van de opvoeding geldiger weergegeven konden worden vanuit het kind (vb. waargenomen steun van ouders kan verschillen met ervaren steun bij kinderen), werd hierbij gekozen om naar antwoorden van het kind te kijken in plaats van naar de antwoorden van de ouders.

Monitoring werd gemeten met drie items (vb. "Voordat je weggaat van huis, willen je ouders dan weten met wie of waar je bent?"), met vijftal antwoordmogelijkheden, van "Nooit" tot "Altijd". Er werd een gemiddelde score van deze variabele aangemaakt (zie Tabel 2). Deze schaal had een gemiddelde interne consistentie (Cronbach's alpha van .72). Bij minimaal twee beantwoorde items werden missings geïmputeerd.

Steun werd gemeten met zes items, met zowel negatief (vb. "Mijn ouders maken mij vaak belachelijk") als positief (vb. "Mijn ouders steunen mij bij wat ik doe") geformuleerde stellingen, met vijftal antwoordmogelijkheden, van "Klopt helemaal niet" tot "Klopt helemaal". Er werd een gemiddelde score aangemaakt (zie Tabel 2), nadat negatief geformuleerde items gehercodeerd waren in positief geformuleerde items. Deze schaal had een goede interne consistentie (Cronbach's alpha van .80). Bij minimaal vier items, werden missings geïmputeerd.

Alcoholgebruik van de adolescent werd net als bij de ouders, zowel gemeten met Frequency als

met Quantity. Bij adolescenten werd alleen het alcoholgebruik in het weekend bestudeerd, aangezien er in deze leeftijdsgroep niet tot nauwelijks sprake is van alcoholgebruik door de week. Frequency werd gemeten met: "Op hoeveel van de drie weekenddagen drink je meestal alcohol?", met viertal antwoordmogelijkheden van "Ik drink meestal NIET in het weekend", tot "3 dagen". Quantity werd onderzocht met: "Als je op een weekend-dag alcohol drinkt, hoeveel alcohol (glazen, flesjes, blikjes) drink je dan meestal op zo'n dag?", met zevental antwoordcategorieën, van "Niet" tot "20 of meer glazen op een dag". Antwoorden op beide items werden met elkaar vermenigvuldigd, waardoor het totale alcoholgebruik in kaart werd gebracht (zie Tabel 2).

Regio werd meegenomen als confounder, zodat gecontroleerd kon worden voor een mogelijke ongelijke landelijke verdeling van religieuze groepen. *Regio* werd onderzocht met de postcode, waarbij er uitgegaan werd van drie regio's: Zuid-, Midden- en Noord-Nederland. De postcodes van 1000 t/m 3999 golden voor Midden-Nederland en de postcodes van 7000 t/m 9999 waren van toepassing op Noord-Nederland. Van deze regio's werden dummy-variabelen aangemaakt. Zuid-Nederland (postcodes 4000 t/m 6999) betrof de referentie-categorie.

Sekse werd tenslotte in de analyses geïnccludeerd als moderator, om verschillen tussen jongens en meisjes in de gevoeligheid voor monitoring en steun te bestuderen. Bij deze dummy-variabele waren jongens de referentie-categorie.

Tabel 2. *Beschrijvende statistiek van sociaal-demografische variabelen, de mediators en de afhankelijke variabele.*

			N	M	SD	Min.	Max.
Sekse	<i>Leeftijd</i>	Jongen	1312	13.59	1.22	11	16
		Meisje	1435	13.68	1.24	11	16
		Totaal	2747	13.64	1.23	11	16
Opvoeding	<i>Regels</i>		2718	4.29	.67	1.29	5
		<i>Voorbeeldgedrag</i>					
		Alcoholgebruik in bijzijn kind	2672	3.08	1.05	1	5
		Quantity- Frequency ouders	2376	5.68	5.84	0	53
	<i>Attitudes</i>		2732	3.53	.47	1	4
<i>Monitoring</i>		2698	4.08	.81	1	5	
	<i>Steun</i>		2703	4.34	.57	1.50	5
Alcoholgebruik			2679	1.47	4.28	0	40

Statistische analyses

Om te onderzoeken op welke manier ouderlijke religie en de mediators gerelateerd waren aan alcoholgebruik bij adolescenten werd er, met de dummy-variabelen van religie, een reeks multiple regressie-analyses uitgevoerd. Op deze manier kon de invloed van een onafhankelijke categorische variabele (religie) en intermediaire interval variabelen (regels, alcoholgebruik in bijzijn kind, Quantity-Frequency ouders, attitudes, monitoring en steun) op een afhankelijke interval variabele (alcoholgebruik) getoetst worden. Eerst werd een directe relatie tussen religie en alcoholgebruik onderzocht. Hierna werd deze analyse herhaald gecontroleerd voor regio, opdat onderzocht kon worden of regio een confounder was in de relatie tussen religie en alcoholgebruik. Vervolgens werd

een multipele regressie-analyse uitgevoerd met de religie-categorieën en alcoholgebruik, gecontroleerd voor de mediators. Op deze wijze konden de mediators die significant alcoholgebruik van de adolescent voorspelden geselecteerd worden, waarna een mediatie-effect onderzocht werd door de relatie tussen desbetreffende mediators en religie te onderzoeken.

Om te onderzoeken in hoeverre sekse de relatie tussen monitoring/steun en alcoholgebruik modereerden, werden sekse en steun/monitoring gestandaardiseerd en er werden interactie-dummy's aangemaakt. Deze gestandaardiseerde variabelen, desbetreffende interactie-dummy en alcoholgebruik werden ingevoerd in een regressie-analyse.

Er werd onderzocht of de data voldeden aan normaliteit, homoscedasticiteit, lineariteit, multicollineariteit en er werd naar uitbijters gekeken. Op deze manier kon gecontroleerd worden of dat er voldaan werd aan de assumpties voor een regressie-analyse. Bij het onderzoek naar assumpties kwam naar voren dat er vijf adolescenten waren die een maximale score hadden ingevuld bij alcoholgebruik. Omdat dit meer dan drie standaarddeviaties afweek van het gemiddelde alcoholgebruik, werden deze cases beschouwd als uitbijters en zijn verwijderd uit de dataset. Daarnaast waren er 23 cases die inconsistente antwoorden hadden gegeven op het denominatie- en saillantie-item (bijv. bij denominatie aangeven verbonden te zijn met het protestantse geloof en bij saillantie aangeven niet gelovig te zijn). Omdat met deze inconsistente antwoorden religie niet valide gemeten kon worden, zijn ook deze cases verwijderd uit de dataset. Verder bleek dat de data voldeden aan assumpties van normaliteit en multicollineariteit. Daarentegen was er geen sprake van homoscedasticiteit en gold specifiek voor de variabelen monitoring en Quantity-Frequency ouders dat er geen sprake was van een lineaire relatie met de afhankelijke variabele.

Alhoewel de data aan verschillende assumpties voldeden, kan het beschreven gebrek aan homoscedasticiteit en gebrek aan (de voor enkele variabelen) lineariteit impliceren dat resultaten van dit onderzoek beperkt generaliseerbaar zijn (Field, 2009). Uitspraken hierover moeten dan ook met voorzichtigheid gedaan worden.

Voor de gehele data-analyse werd SPSS 16.0 gebruikt.

RESULTATEN

Het alcoholgebruik van kinderen van laag-saillante katholieke ouders verschilde significant van kinderen van niet-religieuze ouders: specifiek kwam naar voren dat kinderen van laag-saillante katholieke ouders méér alcohol dronken dan hun leeftijdsgenoten van niet-religieuze ouders. Regio bleek geen confounder te zijn binnen de relatie tussen religie en alcoholgebruik, alhoewel regio een (klein) gedeelte van het effect van religie verklaarde (zie Tabel 3, Model 2).

De mediators regels, monitoring en steun bleken significante voorspellers te zijn van alcoholgebruik onder adolescenten (zie Tabel 3, Model 3). Hogere scores op deze mediators resulteerden in lagere scores van de adolescent op alcoholgebruik. Het stellen van alcoholspecifieke regels door ouders had de grootste negatieve invloed op alcoholgebruik van jongeren (zie Tabel 3, Model 4).

Ouderlijke religie was een significante voorspeller van zowel regels als monitoring (zie Tabel 3, Model 4 en 5). Daarentegen was religie niet van significante voorspellende waarde voor de mate van steun (zie Tabel 3, Model 6). Specifiek bleek dat regels onder laag-saillante katholieke ouders minder restrictief waren dan regels van niet-religieuze ouders (zie Tabel 3, Model 4). Verder kwam naar voren dat hoog-saillante Protestanten restrictievere regels hanteerden voor hun kinderen dan niet-religieuze ouders (zie Tabel 3, Model 4). Hoog-saillante islamitische ouders bleken regels het meeste toe te passen, in vergelijking met de andere (niet-) religieuze vormen.

Monitoring werd onder kinderen van laag-saillante katholieke ouders meer ervaren dan bij kinderen van niet-religieuze ouders. Daarnaast kwam naar voren dat monitoring het minste ervaren wordt door kinderen van laag-saillante islamitische ouders (zie Tabel 3, Model 5).

Tabel 3. Ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten (B's) van multipele regressie-analyses inzake religie, regio en gestandaardiseerde regressie-coëfficiënten (Beta's) van opvoeding.

		Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
		Alcohol- gebruik	Alcohol- gebruik	Alcohol- gebruik	Regels	Monitoring	Steun
Religie	<i>Intercept</i>	1.24	1.43	16.00	4.31	4.06	4.35
	<i>Laag-saillant Katholiek</i>	.60**	.50**	.38	-.12**	.09*	-.00
	<i>Hoog-saillant Katholiek</i>	.51	.47	.37	.08	.10	.05
	<i>Laag-saillant Protestant</i>	.16	.16	.15	.00	-.05	-.00
	<i>Hoog-saillant Protestant</i>	.20	.23	.42	.10*	-.07	-.01
	<i>Laag-saillant Islamiet</i>	-.39	-.38	-1.01	.16	-.58*	.03
	<i>Hoog-saillant Islamiet</i>	-.78	-.72	.75	.60**	.13	.04
Regio	<i>Midden-Nederland</i>		-.32				
	<i>Noord-Nederland</i>		-.25				
Opvoeding	<i>Regels</i>			-.35**			
	<i>Attitudes</i>			-.02			
	<i>Alcoholgebruik in bijzijn kind</i>			.02			
	<i>Quantity-Frequency ouders</i>			-.00			
	<i>Monitoring</i>			-.06**			
	<i>Steun</i>			-.10**			
	<i>df</i>	6	8	13	6	6	6
	<i>F</i>	1.98	1.83	38.71	11.37	3.35	.16
	<i>R²</i>	.004	.005	.15	.03	.007	.00
	<i>p</i>	.07	.07	.00	.00	.00	.99

Noot. * = $p < .05$, ** = $p < .01$.

Noot2. Referentie-categorieën: Religie = niet-religieus, Regio = Zuid-Nederland.

Tenslotte bleek dat de interactie-term steun*seks significant was ($B = .19$, $p = .03$). Dit hield in dat alcoholgebruik afnam naarmate steun toenam, waarbij het effect sterker was voor jongens dan voor meisjes.

DISCUSSIE

In het huidige onderzoek werd nagegaan of verschillen in alcoholgebruik bij adolescenten afkomstig uit gezinnen met verschillende religieuze achtergrond verklaard konden worden met verschillen in (alcoholspecifieke en algemene) opvoeding tussen de ouders. De belangrijkste bevinding was dat kinderen van laag-saillante katholieke ouders meer alcohol dronken dan kinderen van niet-religieuze ouders, wat verklaard kon worden doordat deze ouders minder alcoholrestrictieve regels stelden dan niet-religieuze ouders.

Religie en alcoholgebruik

De algemene verwachting dat kinderen van religieuze ouders minder zouden drinken dan kinderen van niet-religieuze ouders, kon op basis van de resultaten niet bevestigd worden. Deze bevinding was zeer opvallend, daar tot dusver in verscheidene onderzoeken en systematische reviews naar voren is gekomen dat religiositeit een beschermende factor is bij alcoholgebruik van adolescenten (Rew & Wong, 2005; Cotton et al., 2006). Het afwezige effect van religie op alcoholgebruik kan mogelijk toegeschreven worden aan een drinkcultuur in Noord-Europa, welke inhoudt dat Noord-Europese adolescenten eerder beginnen met- en méér drinken dan adolescenten in Zuid-Europa en Noord-Amerika (Curie et al., 2008). Met name omdat in de adolescentie goedkeuring van leeftijdsgenoten van groot belang is (Steinberg & Morris, 2001), is het mogelijk dat de gebruikelijke rol van religie als buffer tegen alcoholgebruik bij deze doelgroep mogelijk niet bestand is tegen deze drankcultuur in Noord-Europese landen, in dit geval Nederland (Rew & Wong, 2005). Het feit dat dit onderzoek uitsluitend gebaseerd is op een leeftijdsgroep van Noord-Europese adolescenten (terwijl eerder onderzoek veelal gedaan is bij adolescenten uit andere werelddelen), kan verklaren dat het gebrek aan een beschermende werking van religie niet eerder gevonden is.

Niet alleen de culturele achtergrond, maar ook de respons binnen de steekproef kan gerelateerd zijn aan de bevonden afwezigheid van een effect van religie. Binnen de oorspronkelijke aselechte steekproef van 5642 scholieren is slechts de helft van de ouders (53%) ingegaan op vrijwillige participatie aan het invullen van de ouder-vragenlijst. Op basis hiervan is er mogelijk sprake van een selectie-effect, wat ten koste kan zijn gegaan van de representativiteit van de steekproef (de Vaus, 2001). Hier blijkt inderdaad sprake van te zijn in het geval van islamitische ouders en kinderen (Dorsselaer et al., 2010), waardoor interpretaties over deze groep met extra voorzichtigheid gedaan moeten worden. Verder behoeft de interpretatie van het afwezige effect van religie binnen dit onderzoek in het algemeen voorzichtigheid en moet in het kader van het mogelijke selectie-effect gezien worden.

De bevinding dat kinderen van laag-saillante katholieke ouders het meest drinken was in strijd met de verwachting dat deze groep kinderen minder zou drinken dan kinderen met een niet-religieuze achtergrond. Alhoewel deze bevinding niet consistent was met het voorschrift van alcoholonthouding binnen de Christelijke theologie (Michalak, 2006), zijn aan de andere kant alcoholspecifieke omgangsnormen op basis van de Bijbel niet geheel eenduidig (Trimbos, 2011). Zo wordt in de Bijbel enerzijds aangehaald dat abstinentie van alcoholhoudende dranken een grote deugd is, terwijl

anderzijds het (matig) gebruik van wijn goedgekeurd wordt. Deze onduidelijkheden in alcoholvoorschriften leiden tot verschillende interpretaties binnen verschillende Christelijke stromingen. Zo kan alcoholgebruik binnen de ene stroming als zonde worden bestempeld, terwijl het andere geloof dit integreert met de godsdienst (o.a. het drinken van wijn tijdens het Avondmaal).

Binnen het katholieke geloof wordt alcohol geïntegreerd in religieuze rituelen, zoals carnaval en het cafébezoek na de kerkdienst op zondag (Patoock-Peckham, Hutchinson, Cheong & Nagoshi, 1997). Ook proberen veel kerkgemeenschappen adolescenten te betrekken bij sociale religieuze activiteiten door bijeenkomsten voor deze leeftijdsgroep te organiseren of instanties als jeugdkerken op te zetten (Jeugdkerken, 2011). Specifiek voor adolescenten is waardering van leeftijdsgenoten van groot belang (Steinberg & Morris, 2001). Op basis hiervan is het mogelijk dat integratie van alcohol in sociale religieuze activiteiten (zoals carnaval), een versterkend effect heeft op het alcoholgebruik van deze adolescenten (in dit geval kinderen van laag-saillante katholieke ouders), wat een verklaring kan bieden voor het verhoogde alcoholgebruik binnen deze groep.

Religie en opvoeding

Alhoewel het stellen van weinig alcoholrestrictieve regels door laag-saillante katholieke ouders consistent was met het verhoogde alcoholgebruik van hun kinderen, was het in strijd met de verwachting dat laag-saillante katholieke ouders méér regels zouden stellen. Desondanks is deze bevinding mogelijk illustratief voor de religieuze betrokkenheid van deze groep in de praktijk. Verschillende soorten religies kenmerken zich met verschillen in aantal betrokkenen met een lage en hoge saillantie (zie Methoden, Tabel 1). Zo blijken er binnen het islamitische geloof nauwelijks laag-saillante betrokkenen te zijn, terwijl dit binnen het Katholicisme het overgrote meerendeel betreft. Deze minder actieve religieuze betrokkenheid bij laag-saillante Katholieken kan ervoor zorgen dat zij minder gemotiveerd zijn religieuze gedragsnormen met betrekking tot alcohol op te volgen (Marsiglia et al., 2005), wat daadwerkelijk naar voren komt in onderzoek waaruit blijkt dat niet-religieuzen en Katholieken nauwelijks van elkaar verschillen in alcoholgebruik (Michalak et al., 2006). Deze alcoholtolerantie wordt mogelijk versterkt door de integratie van alcohol in sociale religieuze activiteiten, met als gevolg dat er bij laag-saillante katholieke ouders minder motivatie is om alcoholgebruik bij hun kinderen in te perken (in dit geval met regels) (Van der Vorst et al., 2006), zoals bleek in het huidige onderzoek.

De verwachting dat hoog-saillante protestante meer en hoog-saillante islamitische ouders het meeste regels zouden stellen in vergelijking met niet-religieuze ouders, kon bevestigd worden met de bevindingen. De bevonden toepassing van regels onder protestante en islamitische ouders is consistent met hun religieuze achtergrond, daar er in het Protestantisme en bij de Islam (relatief) veel ervaren voorschrift van alcoholonthouding aanwezig is (Michalak et al., 2006). Ondanks dat deze ouders veel regels stelden, bleken kinderen van hoog-saillante protestante en islamitische ouders niet minder alcohol te drinken dan kinderen met een niet-religieuze achtergrond. Derhalve namen regels als opvoedingsmaatregel geen intermediaire positie in, in tegenstelling tot de verwachting. Desalniettemin waren beschreven bevindingen van aanvullende waarde, daar hiermee helder is

geworden dat specifieke religieuze betrokkenheid van grote invloed is op de mate waarin ouders regels stellen, in dit geval bij hoog-saillante protestante en islamitische ouders.

Zoals verwacht ontvingen kinderen van laag-saillante katholieke ouders in meerdere mate monitoring dan kinderen van niet-religieuze ouders. Opvallend genoeg was dit niet gerelateerd aan minder alcoholgebruik van deze kinderen, op basis waarvan geconcludeerd kon worden dat monitoring de relatie tussen religie en alcoholgebruik niet mediëerde. Evenwel heeft deze onderzoeksbevinding uitgewezen dat met name laag-saillante Katholieken antwoorden aan het ideaal van actief ouderschap, wat een aanvulling was op bestaande kennis over het gebruik van monitoring in verschillende Christelijke stromingen (Mahoney et al., 2010).

Verder kwam naar voren dat kinderen van laag-saillante islamitische ouders het minste monitoring ervoeren. Dit was in overeenstemming met de verwachtingen en bovendien consistent met eerdere bevindingen dat ouders met een Marokkaanse achtergrond hun kinderen minder monitoren dan andere ouders (Stevens et al., 2006). In tegenstelling tot de verwachtingen, resulteerde de lage mate van monitoring specifiek bij kinderen van (laag-saillante) islamitische ouders niet in het drinken van meer alcohol en er was kortom geen sprake van mediatie. Echter is met deze bevinding wel duidelijk geworden dat klaarblijkelijk niet alleen de culturele (in dit geval Marokkaanse) achtergrond, maar ook de religieuze (islamitische) achtergrond van grote invloed op de mate waarin deze ouders hun kinderen monitoren.

Opvoeding en alcoholgebruik

Steun en monitoring bleken negatief gerelateerd aan alcoholgebruik van adolescenten, in overeenstemming met de verwachtingen. Een aanvullende analyse heeft uitgewezen dat het beschermende effect van steun op alcoholgebruik sterker geldt voor jongens dan voor meisjes. Uit eerder onderzoek blijkt dat meisjes meer steun halen uit vriendschappen met leeftijdsgenoten dan jongens (Colarossi & Eccles, 2000). Dit kan het sterke effect van ouderlijke steun bij jongens verklaren: doordat jongens minder steun halen uit andere relaties, zijn zij mogelijk gevoeliger en meer beïnvloedbaar voor de steun van hun ouders dan meisjes.

In tegenstelling tot regels, hadden attitudes en voorbeeldgedrag geen beschermende werking op alcoholgebruik van adolescenten. Wellicht is dit gerelateerd aan het passieve karakter van attitudes en voorbeeldgedrag (Van Zundert et al., 2006), wat inhoudt dat deze opvoedmaatregelen alleen passief invloed kunnen uitoefenen, terwijl regels een actieve manier van ouders zijn om alcoholgebruik van kinderen in te perken. Dit belang van actieve betrokkenheid in opvoeding is in overeenstemming met conclusies van systematische reviews: met name interventies die de betrokkenheid van ouders vergroten blijken effectief in het voorkomen van overmatig alcoholgebruik bij adolescenten (Velleman, Templeton & Copello, 2005; Petrie et al., 2006).

Limitaties

In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van cross-sectionele data, waardoor er geen causale uitspraken gedaan kunnen worden over de onderzoeksbevindingen. Huidige

onderzoeksbevindingen moeten in dit licht geïnterpreteerd worden, alsook de causale waarde van een positieve relatie tussen laag-saillant katholicisme en alcoholgebruik. Toch is het aannemelijk dat religie in dit geval daadwerkelijk een voorspeller is van alcoholgebruik in plaats van andersom, aangezien religieuze betrokkenheid veelal al aanwezig is bij geboorte van het kind en niet pas tot ontwikkeling komt nadat alcoholgebruik een rol gaat spelen in het leven van een adolescent.

De alcoholspecifieke opvoedingsstrategieën werden uitsluitend in de ouder-vragenlijst gemeten. Hiermee konden deze concepten niet vanuit de kindrol geanalyseerd worden, terwijl bij opvoeding de beleving van het kind centraal staat. Voor vervolgonderzoek is het raadzaam opvoedingsaspecten zowel vanuit de ouder- als vanuit de kindrol te onderzoeken, zodat dit de validiteit met betrekking tot het meten van opvoeding kan versterken.

Dit onderzoek heeft meer helderheid geboden over verschillen in opvoeding en alcoholgebruik op basis van verschillende religieuze achtergronden. Desalniettemin betreft dit nog een vrij onontgonnen terrein, daar dit voor zover bekend een van de eerste onderzoeken naar de rol van opvoeding bij alcoholgebruik was met een specifiek onderscheid naar verschillende soorten religies. Voor valide inzicht in de rol van religiositeit bij opvoeding en alcoholgebruik is vervolgonderzoek gepast, met name omdat de steekproef van islamitische betrokkenen klein was. Daarnaast zijn er nog vele religieuze groepen (bijv. Jodendom), die niet zijn meegenomen in dit onderzoek vanwege te kleine aantallen. Op grond hiervan kan vervolgonderzoek huidige onderzoeksbevindingen verrijken door een uitgebreidere steekproef te analyseren.

Implicaties

Het blijkt bij de beperking van alcoholgebruik bij adolescenten vooral belangrijk dat ouders veel alcoholrestrictieve regels stellen en hun kinderen voldoende steunen en monitoren in het algemeen. Bij laag-saillante katholieke is gebleken dat regels niet veel worden toegepast, wat gerelateerd bleek aan hogere scores op alcoholgebruik onder hun kinderen. Alhoewel er ook bij ouders met andere soorten religies verschillen waren in de manier waarop zij hun kinderen opvoeden, bleken deze verschillen niet te resulteren in verschillen in alcoholgebruik in de praktijk. Derhalve geldt de verklarende waarde van opvoeding voor het beschermende effect van ouderlijke religie en alcoholgebruik van adolescenten uitsluitend voor een groep van laag-saillante Katholieken. Om deze reden is het met name bij een groep van laag-saillante katholieke ouders relevant om in programma's ter preventie van overmatig alcoholgebruik extra aandacht te besteden aan het stellen van alcoholrestrictieve regels.

Verder zouden de bevonden verschillen in opvoeding tussen ouders met verschillende religieuze achtergrond in het algemeen meegenomen kunnen worden in opvoedprogramma's- en trainingen. Door rekening te houden met de religieuze achtergrond, kan op gepastere wijze ingespeeld worden op opvoedingscapaciteiten- en voorkeuren van desbetreffende ouder, waardoor de effectiviteit van deze trainingen verhoogd wordt. Dit komt ten goede aan een gezonde ontwikkeling van adolescenten tot competente volwassenen, wat van groot belang is voor de Nederlandse maatschappij. Kortom, het is essentieel onderzoek naar de invloed van religie op opvoeding en alcoholgebruik voort te zetten.

REFERENTIES

- Austin, E.W., Pinkleton, E.B. & Fujioka, Y. (2000). The Role of Interpretation Processes and Parental Discussion in the Media's Effects on Adolescent's Use of Alcohol. *Pediatrics*, 104, 343-349.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*. Engelwood Cliffs, Prentice Hall.
- Barnes, G.M. & Farrel, M.P. (1992). Parental Support and Control as Predictors of Adolescent Drinking, Delinquency, and Related Problem Behaviors. *Journal of Marriage and Family*, 54, 763-776.
- Burkett, S.R. (1993). Perceived Parents' Religiosity, Friends' Drinking, and Hellfire: A Panel Study of Adolescent Drinking. *Review of Religious Research*, 35, 134-154.
- Dorselaer, S., Looze, M., Vermeulen-Smit, E., Roos, S., Verdurmen, J., Ter Bogt, T. Vollebergh, W. (2010). *Gezondheid, Welzijn en Opvoeding van Jongeren*. Trimbos Instituut, Utrecht.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. OBT bv, Den Haag.
- Colarossi, L.G. & Eccles, J.S. (2000). A Prospective Study of Adolescent Peer Support: Gender Differences and the Influence of Parental Relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 661-678.
- Curie, C., Gabhainn, S.N., Godeau, E., Roberts, C., Smith, R., Currie, D., Richter, M., Morgan, A. & Barnekow Rasmussen, V. (2008). *Inequalities in young people's health : Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) international report from the 2005/2006 survey*. WHO Regional Office for Europe, Copenhagen.
- Cotton, S., Zebracki, K., Rosenthal, S.L., Tsevat, J. & Drotar, D. (2006). Religion/Spirituality and Adolescent Health Outcomes: a Review. *Journal of Adolescent Health*, 38, 472– 480.
- De Vaus, D. (2001). *Research Design in Social Research*. Sage Publications Ltd, London.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics using SPSS*. London, Sage Publication Ltd.
- Ghandour, L.I., Karam, E.G. & Malauf, W. E. (2008). Lifetime Alcohol Use, Abuse and Dependence among University Students in Lebanon: Exploring the Role of Religiosity in Different Religious Faiths. *Addiction*, 104, 940-948.
- Gunnoe, M.L., Hetherington, E.M. & Reiss, D. (1999). Parental Religiosity, Parenting Style, and Adolescent Social Responsibility. *Journal of Early Adolescence*, 19, 199- 225.
- Jeugdkerken (2011). *Jeugdkerken in Nederland*. <http://www.jeugdkerken.nl/>
- Keijsers, L., Frijns, T., Branje, S.J.T. & Meeus, W. (2009). Developmental Links of Adolescent Disclosure, Parental Solicitation, and Control With Delinquency: Moderation by Parental Support. *Developmental Psychology*, 45, 1314-1327.
- King, P.E. & Furrow, J.L. (2004). Religion as a Resource for Positive Youth Development: Religion, Social Capital, and Moral Outcomes. *Developmental Psychology*, 40, 703– 713.
- Mahoney, A., Pergament, K.I., Tarakeshwar, N. & Swank, A.B. (2001). Religion in the Home of 1980's and 1990's: A Meta-Analytic Review and Conceptual Analysis of Links between

- Religion, Marriage and Parenting. *Journal of Family Psychology*, 15, 559-596.
- Marsiglia, F.F., Kulis, S., Nieri, T. & Parsai, M. (2005). God Forbid! Substance Use among Religious and Nonreligious Youth. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75, 585-598.
- Michalak, L., Trocki, K. & Bond, J. (2007). Religion and Alcohol in the U.S. National Alcohol Survey: How Important Is Religion for Abstinence and Drinking? *Drug and Alcohol Dependence*, 87, 268-280
- Newman, K., Harrison, L., Dashiff, C. & Davies, S. (2008). Relationships between Parenting Styles and Risk Behaviors in Adolescent Health: an Integrative Literature Review. *Review Latino-am Enfermagem*, 16, 142-150.
- Patock, J.A., Hutchinson, G.T., Cheong, J. & Nagoshi, J.T. (1997). Effect of Religion and Religiosity on Alcohol Use in a College Student Sample. *Drug and Alcohol Dependence*, 49, 81-88.
- Pels, T. & De Haan, M. (2003). Continuity and change in Moroccan socialization: A review of the literature on socialization in Morocco and among Moroccan families in the Netherlands. Universiteit van Utrecht/Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, Nederland.
- Petrie, J., Bunn, F. & Byrne, G. (2007). Parenting Programmes for Preventing Tobacco, Alcohol or Drugs Misuse in Children <18: a Systematic Review. *Health Education Research*, 22, 177-191.
- Rew, L. & Wong, Y.L. (2006). A Systematic Review of Associations among Religiosity/Spirituality and Adolescent Health Attitudes and Behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 38, 433-442.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T. & Crijnen, A.A.M. (2006). Parenting and Internalizing and Externalizing Problem Behaviours in Moroccan Immigrant Youth in the Netherlands. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 685-695.
- Steinberg, L. & Morris, A.S. (2001). Adolescent Development. *Journal of Education and Psychology*, 2, 55-87.
- Trimbos Instituut (2011). *Religie en alcohol*. <http://www.alcoholinfo.nl/index.cfm?act=qena.antwoord&vraag=134>.
- Vakalahi, V.F. (2001). Adolescent Substance Use and Family Based Risk and Protective Factors: a Literature Review. *Journal of Drug Education*, 31, 29-46.
- Van der Vorst, H., Engels, R.C.M.E., Meeus W. & Dekovic, M. (2006). The Impact of Alcohol Specific Rules, Parental Norms about Early Drinking and Parental Alcohol Use on Adolescent's Drinking Behaviour. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 1299-1306.
- Van Zundert, R.M.P., Van der Vorst, H., Vermulst, A.A. & Engels, R.C.M. (2006). Pathways to Alcohol Use Among Dutch Students in Regular Education and Education for Adolescents With Behavioral Problems: The Role of Parental Alcohol Use, General Parenting Practices, and Alcohol-Specific Parenting Practices. *Journal of Family Psychology*, 3, 456-467.
- Velleman, R.D.B., Templeton, L.J. & Copello, A.G. (2005). The Role of the Family in Preventing and Intervening with Substance Use and Misuse: a Comprehensive Review of Family

Interventions, with a Focus on Young People. *Drug and Alcohol Review*, 24, 93-109.

Wallace, J.M., Yamaguchi, R., Bachman, J.G., O' Malley, P.M., Schulenberg, J.E. & Johnston, L.D. (2007). Religiosity and Adolescent Substance Use: The Role of Individual and Contextual Influences. *Social Problems*, 54, 308–327.

Wilcox, W.B. (1998). Conservative Protestant Childrearing. Authoritarian or Authoritative? *American Sociological Review*, 63, 796-809.